

ANNA PYCH

PRAWA CZŁOWIEKA W UJĘCIU HANNY WAŚKIEWICZ

1. POJĘCIE PRAW CZŁOWIEKA

„Prawa człowieka” to pojęcie wieloznaczne¹, różnie definiowane w literaturze. Przykładowo, prawa człowieka to „doniosłe prawa, które służą jednostce według jakiejś koncepcji filozoficznej, odnoszącej się do jej pozycji w państwie (płaszczyzna filozoficzna), czy też służą jej w świetle norm prawa międzynarodowego, wewnątrzkrajowego lub ponadpaństwowego (płaszczyzna prawna)”². Według innej definicji, „prawa człowieka” stanowią „ogół niezbywalnych i uniwersalnych uprawnień przysługujących każdemu człowiekowi, bez względu na jego przynależność państwową i status społeczny, oraz przysługujących określonym grupom społecznym, np. jeńcom w czasie wojny lub mniejszościom narodowym i etnicznym. Są to uprawnienia, które przysługują każdej jednostce w takim samym równym stopniu, ze względu na to, że jednostka jest istotą ludzką cieszącą się przyrodzoną godnością”³.

Obok terminu „prawa człowieka”, często używa się także pojęć „prawa podstawowe” oraz „prawa obywatelskie”. Jak wskazuje I. Malinowska, prawa podstawowe to prawa zagwarantowane w konstytucji. Natomiast prawa obywatelskie to uprawnienia obywatela danego państwa, wyprowadzone z prawa w sensie przedmiotowym, służące do ochrony jego interesów⁴.

Począwszy od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku, kwestia praw człowieka, w tym również ich definicji, zajmuje szczególne miejsce w twórczości Hanny Waśkiewicz. Zauważa ona, że powstające po II wojnie światowej akty

1 Wieloznaczność pojęcie praw człowieka wypływa głównie z wielości koncepcji formułowanych w tej dziedzinie, z interdyscyplinarnego charakteru badań nad człowiekiem oraz posiadanymi przez niego prawami. Por. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 11.

2 J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, *op. cit.*

3 *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2008, s. 91.

4 I. Malinowska, *Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa*, Warszawa 1996, s. 5 i n.

normatywne poświęcone ochronie praw człowieka, nie definiują pojęcia praw człowieka. Także w literaturze brak jest szczególnego zainteresowania definicją praw człowieka⁵. Problem definicji praw człowieka uważa za szczególnie istotny wśród problemów otwartych praw człowieka⁶.

W artykule *Prawa człowieka a prawa rodziny* stwierdza, że prawa człowieka to przysługujące człowiekowi szczególnego rodzaju prawa podmiotowe, a więc uprawnienia o charakterze prawnym. Prawa te przysługują człowiekowi z tytułu prawa naturalnego. Właśnie ta podstawa normatywna, według Pani Profesor, stanowi zasadniczy element wyróżniający prawa człowieka od innych praw podmiotowych⁷.

Z prawnonaturalnej podstawy normatywnej praw człowieka wynikają ich określone cechy. Według H. Waśkiewicz prawa człowieka są:

1. przyrodzone — to znaczy, że człowiek rodzi się ze wszystkimi prawami człowieka, a niektóre z nich posiada nawet przed urodzeniem⁸, tym samym człowiek nie otrzymuje ich od państwa, czy jakiegokolwiek władzy społecznej;
2. powszechne — przysługują wszystkim ludziom;
3. niezbywalne — co oznacza, że nikt nie może się zrzec choćby części swoich praw;
4. nienaruszalne — nikt z ważnym skutkiem prawnym nie może pozbawić człowieka, posiadanych przez niego praw⁹.

Hanna Waśkiewicz krytycznie odnosi się do coraz częstszej i chętniej stosowanej praktyki wywodzenia praw człowieka z godności człowieka. Uważa ona sformułowanie: „źródłem praw człowieka jest godność człowieka” za mało precyzyjne¹⁰, a termin „godność człowieka”¹¹ za bardzo kontrowersyjny¹².

5 Wynika to z faktu, że powojenne publikacje, mają zasadniczo charakter dogmatyczno-prawny oraz historycznoprawny, a nie teoretycznoprawny. Por. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka – problem otwarty*, „Chrześcijanin w świecie” 1983, nr 12, s. 20; a także, H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka w świetle filozofii prawa*, [w:] B. Czech, red. *Filozofia prawa tworzenie i stosowanie prawa*, Katowice 1992, s. 204.

6 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka w świetle filozofii prawa*, op. cit., s. 204.

7 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, „Chrześcijanin w świecie” 1985, nr 4, s. 40.

8 Przykładem takiego prawa jest prawo do życia uzupełnione prawem do urodzenia się. Por. K. Motyka, *Prawa człowieka. Wprowadzenie. Wybór źródeł*, Lublin 2004, s. 17.

9 *Ibidem*.

10 Więcej na temat wątpliwości, jakie może rodzić uznanie godności człowieka za podstawę praw człowieka, zob. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka w świetle filozofii prawa*, op. cit., s. 209.

11 Warto nadmienić, iż H. Andrzejczak stoi na opozycyjnym stanowisku. Według niego pojęcie natury ludzkiej jest „obarczone mnóstwem kontrowersji”, a termin „godność” „jest konkretny, nasycony historycznie określoną treścią”. Por. H. Andrzejczak, *Filozoficzno-prawne podstawy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Roczniki Filozoficzne” 1966, nr 2, s. 92.

12 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, op. cit., s. 42.

Analizując przyczyny coraz częstszego upatrywania źródeł praw człowieka w godności człowieka, zaznacza, że w XIX i XX wieku, pod wpływem pozytywizmu prawnego, zakwestionowano poznawalność a nawet istnienie „prawa naturalnego”, a także „natury rzeczy” oraz „natury człowieka”. „Można powiedzieć, że pozytywizm prawny „skompromitował” samo pojęcie prawa naturalnego. Stąd współcześnie często pojawiają się opory co do używania terminu „prawo naturalne”, nawet wtedy, kiedy nie jest kwestionowane istnienie prawa „ponad i pozapozytywnego”¹³. Ponadto w aktach normatywnych, mających na celu ochronę praw człowieka, wydawanych po II wojnie światowej, starano się unikać pojęć kontrowersyjnych, spornych. Zaczęto więc zastępować termin „prawo naturalne” pojęciem „osoba ludzka”. Coraz częściej stosowano także metodę opisową, polegającą na wyliczeniu cech człowieka¹⁴, które decydują, że jest podmiotem praw człowieka¹⁵.

2. PRAWA CZŁOWIEKA A PRAWO PODMIOTOWE

Prawa człowieka stanowią swoistą grupę praw podmiotowych, dlatego też, do wyjaśnienia ich istoty, konieczne jest przynajmniej skrótowe odwołanie się do teorii prawa podmiotowego.

Hanna Waśkiewicz w swoich pracach bazuje na definicji prawa podmiotowego K. Opalka¹⁶. Prawo podmiotowe to według niego „oparta na prawie-normie przysługująca podmiotowi prawa możliwość swobodnego, w zakresie określonym przez prawo-normę, podejmowania decyzji, co do celów i sposobów dokonywania pewnych czynności ze skutkiem prawnym, swobodnego wykonywania

13 *Ibidem*, s. 41.

14 Wskazuje się tu na następujące cechy człowieka: rozumność, wolność, sumienie, godność człowieka.

15 Więcej na ten temat, zob. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, op. cit., s. 42 i n.; H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka – problem otwarty*, op. cit., s. 28 i n.

16 Podobnie zdefiniował prawo podmiotowe A. Wolter, wskazując iż jest to wynikająca ze stosunku prawnego sfera możliwości postępowania w określony sposób, przyznana przez normę prawną w celu ochrony interesów podmiotu uprawnionego i przez normę prawną zabezpieczona. Analizując poszczególne elementy tej definicji można dostrzec, iż prawo podmiotowe polega na możliwości postępowania w określony sposób. Tym samym istnieje niezależnie od tego czy jakieś działanie – będące realizacją jego treści – zostało podjęte. Po drugie prawo podmiotowe wynika ze stosunku prawnego. Kolejną cechą prawa podmiotowego jest fakt, iż każdemu prawu podmiotowemu odpowiadają obowiązki innej osoby lub osób. Po czwarte sfera możliwości postępowania w określony sposób jest przyznana przez prawo w znaczeniu przedmiotowym. Ponadto, prawo podmiotowe jest nie tylko przyznawane przez normę prawną, ale i przez nią zabezpieczone. Por. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 128 i n.

podjętych decyzji oraz możliwość domagania się w związku z tym, odpowiednich świadczeń ze strony innych podmiotów prawa¹⁷.

Dla prawa podmiotowego istotne są więc trzy elementy:

1. oparcie każdego prawa podmiotowego na prawie-normie;
2. możliwość sprowadzenia każdego prawa podmiotowego do przysługującej, podmiotowi prawa, możliwości swobodnego podejmowania decyzji i ich wykonywania ze skutkiem prawnym w zakresie wyznaczonym przez prawo-normę. Właśnie ta możliwość swobodnego podejmowania i wykonywania podjętych decyzji stanowi uprawnienie podmiotu prawa;
3. możliwość żądania przez podmiot uprawnienia (w celu realizacji przysługującego mu uprawnienia) od innych podmiotów prawa¹⁸ odpowiednich świadczeń¹⁹.

Do istoty praw podmiotowych należy korelatywność uprawnień i obowiązków – uprawnieniu jednego podmiotu prawa, odpowiadają, leżące po stronie innych podmiotów prawa, obowiązki. Tym samym, jeśli prawo-norma przyznaje pewnym podmiotom prawa określone uprawnienia, to jednocześnie wskazuje (w sposób wyraźny lub domyślny), jakie obowiązki ciążą na innych podmiotach prawa²⁰.

Ścisła korelacja między uprawnieniami, a służącymi ich realizacji obowiązkami, jest również istotną cechą praw człowieka, jako swoistej grupy praw podmiotowych. Hanna Waśkiewicz odróżnia obowiązki związane z uprawnieniami w ramach określonych praw podmiotowych, od obowiązków na rzecz życia społecznego. Podmiotem tych ostatnich jest ten sam człowiek, który jest podmiotem uprawnienia lub obowiązku w ramach praw człowieka. Obowiązki te stanowią jednak, według Pani Profesor, „osobny pion obowiązków, przebiegający obok pionu obowiązków korelatywnych do uprawnień”²¹.

Hanna Waśkiewicz podkreśla, że nie do utrzymania jest stanowisko przyznające prymat obowiązkom w stosunku do uprawnień praw człowieka, to znaczy, że „korzystanie z tych uprawnień uzależnione jest od uprzedniego wykonania obowiązków na rzecz społeczeństwa, w pierwszym rzędzie państwa”²². Osoby,

17 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, „Chrześcijanin w świecie” 1978, nr 63/64, s. 14.

18 Określanych jako podmioty obowiązku prawnego lub też podmioty zobowiązane (zobowiązanych). Por. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 15.

19 *Ibidem*, s. 14 i n.

20 Por. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 15; H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, op. cit., s. 39.

21 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 22.

22 Por. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 22; H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, op. cit., s. 47.

które nie wywiązują się ze swoich obowiązków na rzecz społeczeństwa, nadal są podmiotami większości praw człowieka, na przykład prawa do życia, do wolności myśli i słowa, wolności religii. Dopiero po przeprowadzeniu odpowiedniego postępowania przed właściwym sądem i uzyskaniu prawomocnego wyroku, możliwe jest pozbawienie człowieka części jego uprawnień – prawa do życia, w przypadku orzeczenia kary śmierci; prawa do wolności, w przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności; praw politycznych, w przypadku orzeczenia kary pozbawienia praw publicznych, itd. Ponadto części uprawnień, takich jak: prawo do poszanowania godności osoby ludzkiej, prawo do wolności myśli, prawo do wolności religii, nikt nie może człowieka pozbawić. Hanna Waśkiewicz wskazuje także, że niektóre prawa człowieka mają na celu ochronę właśnie osób nie wywiązujących się ze swoich obowiązków na rzecz społeczeństwa, naruszających jego porządek, na przykład: prawo do bezstronnego procesu, prawo do korzystania z usług adwokata, prawo do domniemania niewinności. Kolejnym argumentem świadczącym o primacie uprawnień nad obowiązkami, jest istnienie praw, przysługujących człowiekowi od poczęcia, na przykład prawo do życia. Dzieci poczęte a nienarodzone, są niezdolne do jakichkolwiek świadczeń na rzecz społeczeństwa, ale są podmiotami niektórych praw człowieka²³. H. Waśkiewicz podkreśla, że gdyby konsekwencją nie wypełniania obowiązków na rzecz państwa była utrata praw człowieka, to mogłoby dojść do sytuacji jaka miała miejsce w Trzeciej Rzeszy. W Trzeciej Rzeszy uznano za uzasadnione i uprawnione eliminowanie osób kalekich, ofiar wojny, ludzi nieuleczalnie chorych, upośledzonych lub chorych psychicznie, gdyż państwo nie mogło mieć z nich żadnego pożytku – nie byli w stanie wypełniać obowiązków na rzecz państwa²⁴.

Według omawianej autorki, prawa człowieka spośród innych praw podmiotowych wyróżnia to, kto stanowi podmiot uprawnienia i obowiązku. Podmiotem uprawnienia jest jednostka ludzka (w języku prawnym – osoba fizyczna), a podmiotem obowiązku – państwo, działające za pośrednictwem swoich organów. Jednakże, jak zauważa H. Waśkiewicz, podmiotem obowiązku praw człowieka jest także każda jednostka ludzka. Przykładowo jeżeli X posiada prawo do życia, to prawo to ma respektować państwo, a także każdy członek społeczności, w której X żyje oraz wszyscy żyjący ludzie²⁵. W ramach praw człowieka można wskazać jeszcze na jeden podmiot obowiązku korelatywnego do uprawnienia, to jest samego uprawnionego. Właśnie „ten zbieg w jednym podmiocie uprawnienia i korelatywnego do niego obowiązku stanowi specyfikę praw człowieka”. W przypadku wszystkich praw podmiotowych, z wyjątkiem praw człowieka, uprawnio-

23 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 23 i n.

24 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, op. cit., s. 48.

25 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 23 i n.

ny nigdy nie jest zobowiązany do korzystania z przysługujących mu uprawnień, a co za tym idzie, może się ich z ważnym skutkiem zrzec”²⁶.

3. PODSTAWA NORMATYWNA PRAW CZŁOWIEKA

Zagadnieniem mającym szczególne znaczenie dla praw człowieka, jest kwestia podstawy normatywnej praw człowieka, czyli to, jakim normom zawdzięczają one swoje istnienie i swoją treść. W refleksji filozoficzno-prawnej oraz aktach normatywnych dotyczących praw człowieka, według Hanny Waśkiewicz, można wyodrębnić dwie grupy rozwiązań tego zagadnienia. Pierwsza – koncepcja absolutnych praw człowieka, przyjmuje za podstawę normatywną praw człowieka normy w swym istnieniu i w swojej treści niezależne od ustanowienia władzy społecznej, a także stojące ponad nim. Prawa człowieka oparte na normach niezależnych od władzy społecznej określa się mianem absolutnych praw człowieka. Druga grupa obejmuje te rozwiązania, które za podstawę normatywną praw człowieka uznają prawo pozytywne. Koncepcję tę określa się koncepcją relatywnych praw człowieka, a prawa człowieka mające swoją podstawę normatywną w prawie pozytywnym – prawami relatywnymi²⁷.

4. KONCEPCJA ABSOLUTNYCH PRAW CZŁOWIEKA

Jak już zostało powiedziane, koncepcja absolutnych praw człowieka²⁸ zakłada, że prawa człowieka są nie tylko uprzednie w stosunku do państwa (prawnie, a nie czasowo), ale także nadrzędne. Na państwie, ale i całej społeczności, spoczywa jedynie obowiązek ochrony praw człowieka oraz stwarzania warunków sprzyjających ich pełnej realizacji²⁹.

Przejawy koncepcji absolutnych praw człowieka, jak wskazuje Hanna Waśkiewicz, można odnaleźć w najdawniejszych próbach wewnątrzno-państwowej ochrony praw człowieka, na przykład w angielskiej *Magna Charta Libertatum* (1215), polskich przywilejach królewskich z początku XV wieku (1425-1433), zwłaszcza w *Przywileju krakowskim* (1433)³⁰. Z samego sposobu sformułowania przywilejów wynika, że nie nadają one uprawnień, ale jedynie je potwierdzają – mają więc osobną podstawę normatywną. Podstawą tą jest stare, obowiązujące

26 *Ibidem*, s. 24 i n.

27 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 25.

28 Więcej na temat absolutnej koncepcji praw człowieka- zob. np. M. Drozdek, *Dwie koncepcje praw człowieka*, „Ład” 1988, nr 6, s. 1, 8-10.

29 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 26.

30 Przywilej ten przyznał szlachcie słynne uprawnienie: *neminem captivabimus, nisi iure victum*.

od niepamiętnych czasów prawo zwyczajowe. Prawu temu, jak zauważa H. Waśkiewicz, jest przypisywana „stanowcza supremacja nie tylko nad każdym prawem stanowionym, ale również nad wykazującymi się krótszą tradycją prawami zwyczajowymi”³¹.

Odwieczne, obowiązujące od niepamiętnych czasów prawo zwyczajowe jest także podstawą uprawnień zawartych w *Petition of Right* (1628), *Habeas Corpus Act* (1679), *Bill of Rights* (1689). Te trzy akty prawne odgrywają szczególną rolę w kształtowaniu się pełnej filozoficzno-prawnej koncepcji praw człowieka. Według omawianej autorki koncepcja „wypracowana na gruncie szkoły praw natury, przyznała publicznoprawne prawa podmiotowe każdemu człowiekowi, i to na zasadzie jego człowieczeństwa. Jako uprzednią i nadrzędną w stosunku do państwa podstawę normatywną przyjęła szkoła racjonalistyczna prawo naturalne”³². Koncepcja ta następnie została przejęta przez inne kierunki filozoficzno-prawne, które prawo naturalne zaczęły wiązać z naturą ludzką (choć rozumianą w sposób niejednolity, a niekiedy różnie nazywaną); a także zaczęły przypisywać mu cechy: powszechności, niezmienności, nadrzędności w stosunku do pozytywnego prawa ludzkiego³³.

Wiele trudności budzi określenie prawnego czy też nie-prawnego charakteru podstawy normatywnej praw człowieka. H. Waśkiewicz podkreśla, że „samo bowiem twierdzenie, że podstawę normatywną praw człowieka stanowią normy w swym istnieniu i w swej treści niezależne od ustanowienia władzy społecznej, nie wyjaśnia jeszcze w pełni o jakiego rodzaju normy tutaj chodzi”³⁴. Według niektórych autorów prawo naturalne jest prawem, według innych stanowi zespół norm pozaprawnych, często określanych jako moralne³⁵.

Problem prawnego charakteru prawa naturalnego ma istotne znaczenie praktyczne. Odmówienie prawu naturalnemu charakteru prawnego skutkuje wyeliminowaniem go z bezpośredniego udziału w życiu prawnym społeczności państwowej. Tym samym jednostka nie może powoływać się na prawo naturalne w sądzie, nie może domagać się od państwa ochrony uprawnień opartych jedynie na prawie naturalnym, czy też nie może żądać pomocy państwa w egzekwowaniu korelatywnych do tych uprawnień obowiązków. Dlatego też, jak wskazuje Hanna Waśkiewicz, „aby prawa człowieka mogły nabrać charakteru prawnego, musi nastąpić ich swoistego rodzaju relatywizacja, to jest, muszą zostać potwier-

31 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 27.

32 *Ibidem*, s. 28.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*, s. 26.

35 Hanna Waśkiewicz zaznacza, że używanie przez większość autorów określenia normy moralne w odniesieniu do prawa naturalnego, oznacza w zasadzie tylko tyle, że nie są to normy prawne, bez bliższego określenia ich istoty. *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 26.

dzione przez prawo pozytywne³⁶. Natomiast uznanie prawa naturalnego za prawo, skutkuje wprowadzeniem go w sposób bezpośredni do życia prawnego, na równi z prawem pozytywnym. Jednostka ludzka może więc żądać od państwa respektowania oraz udzielenia ochrony prawom człowieka niezależnie, czy znalazły one potwierdzenie w prawie pozytywnym³⁷.

5. KONCEPCJA RELATYWNYCH PRAW CZŁOWIEKA³⁸

Hanna Waśkiewicz podkreśla, że według zwolenników koncepcji relatywnych praw człowieka, prawa obywatelskie, obywatela (jak często nazywa się prawa człowieka) są wtórne w stosunku do państwa, są to więc prawa podmiotowe o charakterze publiczno-prawnym, nadane przez państwo swoim obywatelom. Tym samym zarówno ich istnienie, jak i treść zależą od decyzji państwa³⁹.

W odniesieniu do koncepcji relatywnych praw człowieka, nie budzi natomiast wątpliwości prawny charakter norm stanowiących ich podstawę normatywną. Tym samym oczywiste jest, że państwo ma obowiązek chronić przyznane obywatelom prawa człowieka⁴⁰.

Koncepcja relatywnych praw człowieka po raz pierwszy znalazła swój wyraz, jak podkreśla Hanna Waśkiewicz, w konstytucjach oktrojowanych XIX i XX wieku. Dominuje w konstytucyjnym ustawodawstwie, aż do czasów II wojny światowej, a po zakończeniu działań wojennych występuje już tylko w niektórych ustawach konstytucyjnych⁴¹.

Niewiele jest, jak wskazuje Hanna Waśkiewicz, teoretycznych rozważań dotyczących relatywnej koncepcji praw człowieka, choć istnieje cały szereg nierozstrzygniętych kwestii⁴². Przyczynę tego stanu rzeczy upatruje ona w fakcie, że koncepcja ta cieszyła się i nadal cieszy pełną aprobatą państwa⁴³.

36 *Ibidem*.

37 *Ibidem*.

38 Więcej na temat relatywnej koncepcji praw człowieka zob. na przykład M. Drozdek, *Dwie koncepcje praw człowieka*, „Ład” 1988, nr 6, s. 1, 8-10.

39 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, *op. cit.*, s. 46; H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, *op. cit.*, s. 26.

40 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, *op. cit.*, s. 31.

41 *Ibidem*, s. 30

42 Przykładowo wymienia ona takie problemy jak: co skłania państwo do ograniczenia swojej omnipotencji na rzecz swoich obywateli; jakie jest kryterium, według którego państwo wybiera prawa człowieka, które przyznaje swoim obywatelom; a także w jaki sposób i w jakim zakresie gwarantuje każde z przyznanych praw.

43 Por. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka – problemy otwarte*, *op. cit.*, s. 25; H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka w świetle filozofii prawa*, *op. cit.*, s. 204.

6. OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA

Hanna Waśkiewicz zaznacza, że problem ochrony praw człowieka daje się sprowadzić do trzech zasadniczych pytań: „kto może zagrażać prawom człowieka?”, „kto je chroni?” oraz „jakie są formy tej ochrony?”. Podkreśla, że największym, choć nie jedynym, zagrożeniem dla praw człowieka jest państwo. Poza państwem zagrażać im mogą także inni ludzie. Ludzie, którzy uchylają się od wykonywania swoich obowiązków albo chcą realizować swoje uprawnienia kosztem uprawnień innych osób⁴⁴.

Także obowiązek ochrony praw człowieka spoczywa na państwie – zarówno w przypadku, kiedy prawom człowieka zagrażają inne osoby, jak i organy władzy państwowej (wewnątrzpaństwowa ochrona praw człowieka). W ramach wewnątrzpaństwowej formy ochrony praw człowieka, szczególnie ważna jest ochrona prawna, polegająca na wydaniu przez państwo wiążących norm prawnych. Normy te wskazują, jakie prawa państwo uznaje za prawa człowieka oraz określają sposoby ich ochrony⁴⁵. Jednakże, jak zauważa Hanna Waśkiewicz, wewnątrzpaństwowa ochrona praw człowieka w wielu przypadkach jest niewystarczająca⁴⁶. Fakt ten dobrze potwierdzają masowe naruszenia praw człowieka przez państwa totalne w okresie międzywojennym, a także drastyczne ich łamanie w czasie drugiej wojny światowej. W związku z powyższym zaczęto poszukiwać innych możliwości ochrony jednostki przed państwem, dostrzeżono potrzebę wprowadzenia powszechnej międzynarodowej ochrony praw człowieka⁴⁷.

Hanna Waśkiewicz wskazuje, że powszechność międzynarodowej ochrony praw człowieka posiada trzy aspekty:

1. merytoryczny – ochrona dotyczy wszystkich praw człowieka;
2. personalny – ochroną tą objęci są wszyscy ludzie;
3. terytorialny – obejmuje swym działaniem obszar całej kuli ziemskiej⁴⁸.

Jednym z celów Organizacji Narodów Zjednoczonych jest wprowadzenie oraz wykonywanie powszechnej ochrony praw człowieka. Działalność ONZ na

44 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia, op. cit.*, s. 37.

45 *Ibidem*, s. 38.

46 Hanna Waśkiewicz podkreśla, że „na ogół przyjmuje się, że nieskuteczność wewnętrzno-państwowej ochrony praw człowieka była następstwem braków, jakie miały obciążać wczesne ustawy, zwłaszcza konstytucyjne, na których bazowała. Staranna analiza historyczna skłania raczej do wniosku, że to nie akty normatywne, na których bazowała, były złe, ale źródło niepowodzeń wewnętrzno-państwowej ochrony leżało w tym, że postanowienia aktów normatywnych często nie były należycie wykonywane przez organy władzy państwowej.” H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny, op. cit.*, s. 45.

47 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia, op. cit.*, s. 37 i n.

48 *Ibidem*, s. 42.

rzecz ochrony praw człowieka opiera się na dwojakiego rodzaju aktach normatywnych: deklaracjach oraz konwencjach. Różnica między tymi dokumentami sprowadza się do ich prawnego lub nieprawnego charakteru. Konwencje mają charakter prawnie wiążący, natomiast prawny charakter deklaracji budzi, jak podkreśla omawiana autorka, poważne wątpliwości. Według niektórych specjalistów mają one charakter prawny (obowiązują na mocy prawa naturalnego) inni natomiast sądzą, że deklaracje stanowią pewne wzory, standardy do realizacji. Przedstawiciele tego ostatniego stanowiska uważają, że realizacja prawna deklaracji następuje przez ich przyjęcie w odpowiednich aktach normatywnych pozytywnoprawnych. H. Waśkiewicz wskazuje, że właśnie tą linią podążyła praktyka międzynarodowa, a zwłaszcza działalność ONZ⁴⁹.

Szczególne znaczenie dla powszechnej ochrony praw człowieka ma Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z roku 1948⁵⁰. Deklaracja ta, której międzynarodową realizacją pozytywnoprawną jest Europejska Konwencja Praw Człowieka⁵¹ oraz Pakty Praw Człowieka⁵², jest pierwszym całościowym kodeksem praw człowieka⁵³. Jest ona swoistego rodzaju wyznaniem wiary członków ONZ odnośnie praw człowieka, a także wzorem, wytyczną wielu prac zmierzających do zagwarantowania ochrony praw człowieka⁵⁴.

Tę ogólną międzynarodową ochronę praw człowieka uzupełniają akty o charakterze szczegółowym, na przykład: Deklaracja Praw Dziecka, Deklaracja o zniesieniu dyskryminacji kobiet, Konwencja o prawach politycznych kobiet, Deklaracja o likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, Konwencja o likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej i wiele innych⁵⁵.

49 *Ibidem*, s. 43.

50 Więcej na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka zob. H. Waśkiewicz, *Każdy ma prawo do...*, „Chrześcijanin w świecie”, 1972, nr 10.

51 Pełna nazwa tego dokumentu, to Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Została ona podpisana w 1950r., a weszła w życie w 1953r. Polskę wiąże od 1993r. Więcej informacji o Europejskiej Konwencji, zob. na przykład M. Lubiszewski, *Kodyfikacja ochrony praw człowieka w systemach regionalnych*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów administracji*, s. 68 i n.

52 Pełne nazwy tych dokumentów, to: Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Oba paktory zostały podpisane w 1966 r., a weszły w życie w 1976 r. Polska związana jest Paktami od 1976 r. Więcej informacji o Paktach, zob. na przykład M. Lubiszewski, *Kodyfikacja ochrony praw człowieka w systemie uniwersalnym*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów administracji*, s. 55 i n.

53 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 43.

54 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka – problemy otwarte*, op. cit., s. 17 i n.

55 H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka. Pojęcie, historia*, op. cit., s. 43 i n.

7. ZAKOŃCZENIE

Prawa człowieka to szczególnie ważne zagadnienie, nie tylko czasów współczesnych Hannie Waśkiewicz. Akcentowała potrzebę fachowej dyskusji na temat praw człowieka, pisała, że „panuje niestety powszechne bez troskie przekonanie, że o prawach człowieka może mówić każdy, tymczasem problem [praw człowieka] jest bardzo wyspecjalizowanym problemem, do którego badania, rozwiązywania, do wypowiadania twierdzeń o istocie praw człowieka oraz o klasyfikacji, potrzebne jest fachowe przygotowanie, i to w pierwszym rzędzie przygotowanie prawnicze”⁵⁶.

Warto zaznaczyć, że H. Waśkiewicz uważa, że prawa człowieka to nie roszczenia o charakterze czysto moralnym, wartości lub idee mające być realizowane w życiu społecznym. Nie są to również jedynie postulaty, które członkowie społeczeństwa mogliby ewentualnie wysuwać pod adresem władzy państwowej, a do których uwzględnienia władza państwowa nie jest zobowiązana. Według niej ich prawy charakter stanowi istotną cechę praw człowieka⁵⁷.

Dla Hanny Waśkiewicz prawa człowieka stanowią przysługujące człowiekowi szczególnego rodzaju prawa podmiotowe, a więc uprawnienia o charakterze prawnym. Prawa te przysługują, człowiekowi z tytułu prawa naturalnego. Właśnie ta podstawa normatywna – prawo naturalne – według niego stanowi zasadniczy element wyróżniający prawa człowieka od innych praw podmiotowych. Dlatego też krytycznie odnosiła się do prób wywodzenia praw człowieka z godności osoby ludzkiej.

Podkreślała, że w ramach problemu praw człowieka najbardziej kontrowersyjną kwestią jest problem podstawy normatywnej praw człowieka, to znaczy jakiego rodzaju normy stanowią źródło praw człowieka. Rozwiązania powyższego problemu dzieliła na dwie grupy. Do pierwszej zaliczała koncepcję absolutnych praw człowieka, według której podstawą normatywną jest prawo naturalne, a do drugiej te rozwiązania, które za podstawę normatywną praw człowieka uznają prawo pozytywne.

Hanna Waśkiewicz analizowała także kwestię ochrony praw człowieka, którą sprowadzała do trzech zasadniczych pytań, to jest „kto może zagrażać prawom człowieka?”, „kto je chroni?”, „jakie są formy tej ochrony?”.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 39.

⁵⁷ H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka a prawa rodziny*, s. 39.

HUMAN RIGHTS IN HANNA'S WAŚKIEWICZ INTERPRETATION

Human rights are an issue of a particular importance. However, in opinion of Hanna Waskiewicz, there are still many unsolved problems concerning this field. One of such problems is defining the term of human rights. According to Hanna Waskiewicz, human rights originated from natural law. Human rights are presented as legal rights that every human being is entitled to in the same extent. In accordance to her work, human rights have four distinctive features. They are universal, inherent, inalienable and imprescriptible. Furthermore, she questions the legal basis of human rights and specifically, what type of legal norms the human rights came from. Hanna Waskiewicz has divided the possible solutions to this issue into two groups. The first group establishes that human rights have originated from positive law – the concept of relative human rights. The second group presents the natural law as the source of human rights – the concept of absolute human rights. Finally, Hanna Waśkiewicz wrote about the protection of human rights, as she in particular tried to answer who may threaten the essence of human rights, who defends them and in what ways the human rights can be protected.